

Helmonds

Kwartaalblad
Heemkondekring
Helmont

zomer 2019
€ 3,25

HEEM

45

*Een schets van Helmond
tijdens Wereldoorlog II
Hoge bomen vangen veel wind
De bevrijding van Helmond
Maurits Hertzberger*

inhoud

Van de redactie.....	3
Van het bestuur.....	4
Agenda.....	5
Boekbespreking.....	6
Korte berichten.....	8
Een schets van Helmond tijdens Wereldoorlog II.....	16
Hoge bomen vangen veel wind.....	24
De bevrijding van Helmond.....	28
Maurits Hertzberger, verzetsheld in Stiphout.....	32
Begunstigers.....	35

Van de redactie

In 1940 werd Nederland door de Duitse Wehrmacht bezet. De nazi's (*Nationalsozialisten*) voerden hun rassenspolitiek door. Ook in Helmond werden Joodse en uit zigeuner-samenlevingen afkomstige mensen weggevoerd, ze kwamen nooit meer terug. In september is het vijfenzeventig jaar geleden dat we werden bevrijd. Sindsdien leven we in vrijheid en zonder dictatuur. Deze editie van Helmonds Heem memoreert de bezetting, de oorlogstijd en de bevrijding van onze stad.

Helmond werd op 11 mei ingenomen. Op die desastreuze dag werden burgemeester Antoon Moons, het politiekorps, een viertal notabelen en enige burgers, door de Duitsers gegijzeld en met de dood bedreigd. Politieagent Bogaerts beschreef later het incident dat hij van nabij meemaakte. Met een geïmproviseerde witte vlag werd een drama voorkomen. Het doek, dat in het Museum Helmond wordt bewaard, voorkwam de executie van de gijzelaars en behoedde de stad voor extreem geweld.

Toen de oorlog uitbrak meende het volk dat Nederland onpartijdig zou blijven. Ook in Helmond werd gedacht dat Hitler die neutraliteit niet zou schenden. Niettemin werden de bruggen over het kanaal bewaakt en soms verspert. Omdat de dreiging herhaaldelijk met een sissers afluiep, dacht men dat de militaire overheid te haastig handelde. Maar de ochtend van 11 mei 1940 toonde een geheel andere waarheid. Vijandige jagers scheerden over de stad. Helmond werd bezet

en strenge verordeningen volgden. Stadsomroeper Jan de Belleman meldde dat er een spertijd werd ingevoerd en dat luisteren naar de radio strikt was verboden. Er volgde een zware tijd van voedselschaarste, bombardementen, deportaties en onderdrukking. Armoede en ontevredenheid namen toe, maar niemand durfde daar over te praten. Jonge mannen, vaders en kostwinners van gezinnen, werden mede op initiatief van de Nationaal-Socialistische burgemeester Maas, tot arbeid in Duitsland gedwongen. De bejegening van Joden, de razzia's, de deportaties en de verregaande Duitse verordeningen, werden als uiterst onrechtvaardig gezien en stimuleerden het ondergrondse verzet.

Toen op 25 september 1944 de bevrijders in Helmond arriveerden vulde de Markt zich met juichende mensen. Met een trompet werd het Wilhelmus ingezet, wat resulteerde in een spontane volkszang. Jan de Belleman wenste met luide stem alle Helmonders proficiat met de bevrijding. Het centrum stond vol met tanks en gevechtswagens. De soldaten werden getraakteerd op voedsel, koffie en bier. Alles wat rijdend een zitplaats bood werd door de jeugd bezet. Ze mochten zelfs op de kanonnen zitten en zwaaiden geestdriftig met vlaggetjes toen de Tommy's de stad verlieten.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 oktober 2019. Kopij kunt u tot 1 augustus zenden aan ons vaste adres redactie@heemkundekringhelmont.nl. De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmond. Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

Voorzitter: Ton Janssens
T: 0492 - 522925
E: t.janssens@heemkundekringhelmont.nl

Secretaris: Dorethé van Dijk
T: 0492 - 474745
E: t.dijk@heemkundekringhelmont.nl

Penningmeester: Frans 't Sas
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid en P.R.: Gerry van Liempt
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid: Thea van Stokkum
T: 0492-533944
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Opzegtermijn: Één maand voor het einde van het kalenderjaar

Inlichtingen

Algemeen: E: info@heemkundekringhelmont.nl
Het Baken: E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Heemkamer

Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond
T: 0492 - 330342

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé Media Partners

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Fotoatelier Prinses, Hegeman, J. Meulendijks, Eef Moes,
Atelier Prinses, RHCe, André Dirks, Hanneke Bendik, Hans Vogels,
Marinus van den Elsen.

Omslag voorzijde: Britse militairen liggen gevechtsklaar bij een tankversperring aan de Mierloseweg op 22 september 1944. (collectie RHCe, fotograaf onbekend)

Omslag achterzijde: Glas-in-lood raam in de Silvester-Bernadette school. (foto: Marinus van den Elsen)

Van het bestuur

Op 26 april mochten Jos Leenen en Berry Wijnen een Koninklijke onderscheiding ontvangen, beiden zijn benoemd tot lid in de Orde van Oranje Nassau. Zij kregen de decoratie wegens hun verdiensten voor de Helmondse samenleving. Jos wegens zijn inspanningen voor het behoud van het Helmondse dialect en Berry voor onder meer zijn werkzaamheden voor de heemkringen Helmond en Deurne. Op 5 mei kreeg Henk van Dijk het draaginsigne veteranen opgespeld door burgemeester Blanksma. Wij feliciteren hen van harte.

De Werkgroep Struikelstenen is druk bezig met de plaatsing van gedenksteden op vijf locaties in de stad. Elke steen vertegenwoordigt een Joodse of Sinti stadsgenoot die is omgekomen in een van de concentratiekampen. Voor de Joodse gedupeerden betreft het drie stenen aan de Steenweg, vier aan de Heistraat, drie aan de Molenstraat

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend, voor ieder die belangstelling heeft voor zijn voorouders en daar onderzoek naar wil doen.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur en elke tweede dinsdagavond van de maand van 19.00 tot 21.00 uur, is de

en drie aan de Hoogeindsestraat. Op het Maurickplantsoen wordt een nagedachtenis voor de slachtoffers uit de Sintigemeenschap opgericht. Op woensdag 25 september worden de stenen op de Steenweg en aan het Maurickplantsoen onthuld en het boek *'Niet vergeten, struikelstenen in Helmond'* gepresenteerd. Een dag later zullen de stenen op de overige adressen openbaar worden gemaakt. De werkgroep en het bestuur hopen dat dit een bijzondere gebeurtenis gaat worden in het kader van de 75-jarige bevrijding van Helmond. Via onze digitale nieuwsbrief zullen wij u nader informeren over de verdere gang van zaken.

Op 5 mei stond de heemkring met een kraampje op de welkomstmarkt in de Warande. Zoals altijd was het heel gezellig en mochten we, ondanks het gure weer, op veel belangstelling rekenen. In verband met de zomervakantie is de heemkamer gesloten van 22 juli tot 26 augustus. Een mooie zomer en een fijne vakantie toegewenst.

heemkamer openbaar voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken. *Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.*

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 22 oktober

Excursie naar:

Philips Historische Producten

De ontwikkeling van wetenschap en technologie heeft veel Philips producten voortgebracht. In de tentoonstelling 'Philips Historische Producten' wordt de ontwikkeling van de producten weergegeven met unieke en veelal nog werkende apparaten. Als bezoeker krijgt u een beeld van het historisch erfgoed van Philips vanaf haar ontstaan in 1891.

Medio september

Lezing:

De Tweede Wereldoorlog

In de loop van september wordt een lezing gegeven met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog. Bij het ter perse gaan van deze editie van Helmonds Heem, was over de organisatie daarvan nog niets bekend. Derhalve kunnen wij nog geen mededelingen doen over de locatie dan wel over diegene(n) die de lezing verzorgen. *Nadere informatie volgt middels de digitale nieuwsbrief.*

Het 100-jarig bestaan van Philips in 1991 was aanleiding om de Stichting tot Behoud van Historische Philips Producten in het leven te roepen. De stichting stelt zich ten doel het verwerven, restaureren en beheren van een representatieve collectie Philips producten. Op 15 mei 1992 gingen de eerste vrijwilligers aan de slag in de voormalige Philips Bedrijfsschool aan de Kastanjelaan in Eindhoven. In de loop der jaren zijn een groot aantal producten gerestaureerd en gedocumenteerd.

Vertrek om 12.45 uur vanaf het parkeerterrein aan de Rembrandtlaan of rechtstreeks.

Inschrijving voor 1 oktober bij Gerry van Liempt: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl of 0492-554233. Eigen bijdrage € 3,00 per persoon.

Gelieve om 13.15 uur aanwezig zijn op het adres Looyenbeemd 24, 5652 BH Eindhoven.

Dinsdag 19 november

Excursie naar:

Stichting Industrieel Erfgoed Meierij

Nadere informatie volgt.

Boekbespreking

Harrie-Jan Metselaars:

En toen waren ze weg

In dit boek beschrijft de auteur hoe de Jodenvervolging in het Noord-Limburgse Gennep is verlopen. Daarbij gaat het niet alleen om joodse mensen die zijn omgekomen, maar ook om joden die in Gennep woonden. Aan het begin worden de families en personen beschreven om wie het gaat en hoe hun positie was binnen de Gennepse samenleving van de jaren 1930. Daarbij wordt aandacht besteed aan het sociaal-culturele klimaat in Gennep in die tijd. Vervolgens komen de maatregelen aan de orde die in de eerste twee oorlogsjaren in hoog tempo tegen de joden werden genomen en hoe de Gennepse Joden dit ondergingen. De deportaties uit Gennep vonden op 25 augustus 1942 en 9 april 1943 plaats. Het verloop ervan en wat er met hen gebeurde wordt gedetailleerd beschreven. Ook wordt verteld wat er gebeurde met Joden die in 1940 weliswaar in Gennep woonden, maar voor de deportaties naar elders vertrokken. Tenslotte krijgen bizarre aspecten aandacht. Bijvoorbeeld dat de mannen voor Auschwitz uit de trein werden gehaald om te werken in de Poolse stad Kosel.

Het boek heeft een link met Helmond, immers het Helmondse Holocaust slachtoffer Max Koppel heeft korte tijd bij het gezin van zijn zus in Gennep gewoond. Zijn sterf- en overlijdensplaats zijn niet bekend. De doden werden langs de weg of naamloos op een Pools dorpskerkhof begraven.

Het boek is te koop bij Boekhandel Bruna. ISBN: 978-90-829-454-3-9
Prijs: € 15,00

Heemkundekring Helmont:
...Niet vergeten...

Struikelstenen in Helmond

Op 25 september 1944 kwam er een einde aan de Duitse overheersing die de Helmondse bevolking vanaf 11 mei 1940 in de greep had gehouden. Ter gelegenheid van de 75-jarige bevrijding brengt Heemkundekring Helmont een herdenkingsboek uit. In een vroeg stadium is een werkgroep gestart met een onderzoek naar de Joodse bevolking van Helmond. Rond de dertiger jaren van de vorige eeuw vestigden zich een aantal Joodse ondernemers in de stad, zoals de familie Lobe en de families Coppel en Koppel. Deze families werden tijdens de Tweede Wereldoorlog weggevoerd en vermoord. Ook zochten een aantal Joodse families van elders hun heil in Helmond en doken onder in de stad. Uit de gegevens komt naar voren dat tijdens de landelijke zigeunerrazzia op 16 mei 1944 een Sinti familie vanuit Helmond is weggevoerd

naar een van de vernietigingskampen. Ook deze familie is in het onderzoek meegenomen.

Heemkundekring Helmont heeft het initiatief genomen om deze Joodse- en Sinti slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog te herdenken. Op relevante plaatsen in de stad zullen herdenkingsstenen in het trottoir worden geplaatst, voor de woonhuizen waarin de slachtoffers leefden. De werkgroep Struikelstenen besloot om de daarbijbehorende verhalen niet verloren te laten gaan, maar deze op te tekenen in een boek, zodat de slachtoffers 'niet vergeten' worden. Daarnaast zijn verhalen vermeld van mensen uit Helmond en omgeving die, met gevaar voor eigen leven, Joden hielpen om onder te duiken. Ook dit mogen we 'nooit vergeten'.

Het boek is vanaf 25 september te koop bij Heemkundekring Helmont en bij Boek en Kantoor De Ganzenveer.
ISBN: 978-90-827-557-1-8
Prijs: nog niet bekend

Martijn Neggers:

Spoetnik

Op zijn tweëndertigste verhuist Joris van de Werff, een Amsterdamse docent, voor zijn werk naar de Spoetnikstraat in Helmond. Daar stuit hij op weerzin en argwaan, want als Helmonders ergens een grotere hekel aan hebben dan aan Eindhovenaren, dan is het wel aan Amsterdammers. Als hij na een paar weken ook nog eens in zijn eentje de straatprijs van de Postcode Loterij wint, de straat had jaren geleden afgesproken daaraan niet mee te doen om scheve gezichten te voorkomen, gaat het van kwaad tot erger en wordt het halflauwe bad waarin hij terecht kwam steeds kouder.

Spoetnik is een roman over eenzaamheid en groepsgedrag, een ballenbak vol personages die nooit door hun ouders zijn opgehaald. Over nieuwe mensen in een milieu dat met vreemdelingen weinig opheeft. Een tragikomisch verhaal dat zich afspeelt in een tijd waarin de gewone man niet bang is een keel op te zetten en zich verzet tegen het juk van grote steden en hoge heertjes.

Het boek is te koop bij Boek en Kantoor De Ganzenveer.
ISBN: 978-90-388-0433-0
Prijs € 21,00

Organisatie en aanpak van de hoofd-infrastructuur van Helmond tijdens de groeistad periode (1976-1989)

De lezing op dinsdag 26 maart werd gehouden door Henk Schimmel, die in de periode 1975 tot 1988 als verkeerskundige en projectleider werkzaam was bij de gemeente Helmond. Hij kon dus uit eerste hand vertellen over de stappen die genomen zijn in de ontwikkeling en realisatie van dit omvangrijke project.

Hij vertelde over de verkenning die voor zo'n project nodig is, over de planstudie, het planontwerp, de realisatie en de beheersfase. Hij begon zijn interessante verhaal met, aan de hand van foto's, te laten zien hoe de verkeerskundige situatie in Helmond er die beginperiode uitzag. Je kon wel zien dat er veel verbetering nodig was. Dat blijkt ook wel uit het feit dat er in Helmond, maar ook landelijk, nogal wat dodelijke verkeersslachtoffers te betreuren waren. In het jaar 1973 bijvoorbeeld, telde Helmond maar liefst dertien dodelijke slachtoffers in het verkeer. Dat aantal moest drastisch teruggebracht worden en dat is ook gebeurd. Op dit moment heeft Helmond nog een tot twee dodelijke slachtoffers per jaar. Daar hebben, naast de invoering van de veiligheidsgordel in auto's en het dragen van een valhelm op de bromfiet, de verkeerskundige en verkeers-technische maatregelen sterk aan bijgedragen.

Helmond werd in die tijd groeistad en had tot taakstelling om tot 1989 meer dan duizend woningen per jaar te bouwen. Daarvoor was een nieuwe en op de groei berekende infrastructuur noodzakelijk

en ook de achterstand met betrekking tot de functie en staat van onderhoud van de bestaande infrastructuur moest nodig aangepakt worden. Voor die taak was een heel andere manier van werken nodig dan die welke men gewend was. Er werd een projectmatige aanpak ingevoerd en daartoe werd een stuurgroep ingesteld met vakwethouder(s), directies en projectleiders.

Naast het eigen personeel van de gemeente werd externe deskundigheid ingehuurd. Er kwam een externe projectmanager, die de algehele leiding had en twee interne projectleiders, waarvan Henk Schimmel er een was. Een van de grote verkeerstechnische projecten waar Henk deze avond, aan de hand van de nodige foto's, uitvoerig op inging was het kruispunt Wethouder Ebbenlaan/ Uiverlaan/ Vondellaan/ Nachtegaallaan. Het werd ons duidelijk hoe tenslotte, na veel ontwerptekeningen en overleg met Verkeer en Waterstaat en de plaatselijke winkeliers, uiteindelijk de huidige situatie is ontstaan. Ook de Julianabrug, het Houtsdonktracé, de centrale spoorwegkruising en de tweede fase van Zuidende zijn deze avond uitvoerig ter sprake gekomen.

Een besluit met grote gevolgen voor Helmond

Op 16 april hield Rogier Verkroost, auteur van het boek 'Hans Gruijters een dwaze democraat', een causerie over de invloed die minister Hans Gruijters had op zijn geboortestad Helmond. Hoewel hij hier maar kort woonde, bepaalde hij als minister van volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer (VROM) in ruime mate de ontwikkeling en de groei van de stad.

Hans Gruijters werd in 1931 in Helmond geboren in een katholiek gezin. De intelligente Hans bleek zijn eigen visie te hebben op het leven en op hoe de samenleving moest worden ingericht. Op school werd hij al Pietje Politiek genoemd, omdat hij steeds de discussie aanging. Zijn betrokkenheid bij de samenleving bracht hem in de politiek. Eerst bij de VVD waar hij in aanvaring kwam en daarna D66 waarvan hij mede-oprichter was. Zijn politieke overtuiging was erop gericht Nederland te ontzuilen en het democratische stelsel daarop in te richten.

In zijn jeugd lonkte Amsterdam, al kreeg hij zijn eerste baan in Helmond bij textielabrikant Hatema, waar hij bestuurssecretaris was. In die functie onderhandelde hij al met bestuurders over politieke besluiten. Zijn leven nam een wending toen hij in Amsterdam

de Bamboo Bar opende. Toen die goed draaide kon hij zijn ambitie waarmaken om journalist voor het Algemeen Handelsblad te worden. Amsterdam was zijn thuisstad, al kon hij het niet laten zich te bemoeien met de oprichting van D66 in Helmond.

Het hoogtepunt van zijn carrière begon in 1973 toen hij als minister in het kabinet Den Uyl aantrad. Een van zijn belangrijkste verdiensten was het groeikernenbeleid. Plaatsen als Zoetermeer, Houten en Purmerend zouden er anders hebben uitgezien zonder dit besluit en ook Helmond plukte er de vruchten van. Op eigen initiatief wees hij zijn geboortestad aan als Groeistad. Het bracht een impuls teweeg en Helmond groeide spectaculair. De eer voor de uitwerking is aan lokale bestuurders, maar het had niet gekund zonder dat ene besluit.

De politieke carrière van Gruijters eindigde in mineur. Door enkele affaires verloor hij zijn glans en hij en D66 raakten van elkaar vervreemd. Hij sloot zijn loopbaan af als burgemeester van Lelystad en werd publiekelijk verraden door Han Lammers, die er met de baan van CdK in Flevoland vandoor ging. De gedesillusioneerde Gruijters ging in 1996 met pensioen en overleed in 2005. Het feit dat hij aan zijn geboortestad dacht, zorgde ervoor dat hij hier altijd met open armen werd ontvangen, al werd een burgemeesterspost hem niet gegund. Hans Gruijters gooide hoge ogen als invloedrijke Helmonder en drukte een historisch stempel op de stad.

RECENSIE

Middeleeuwse handschriftproductie op het spoor

Op 7 mei verzorgde Bernardien van den Berg een voordracht over middeleeuwse schrifturen. Als mediëviste onderzoekt zij welke handschriften uit de Collectie Soeterbeeck, in het scriptorium van het Helmondse klooster Onze-Lieve-Vrouw in de Hage zijn ontstaan. Voor de causerie met dit in het oog springende Helmondse aspect, bleek veel interesse te bestaan. Ook belangstellenden van buiten de stad en enige Belgische geïnteresseerden, waren ervoor naar Helmond gekomen.

In de laatste jaren van de 20ste eeuw werd door het Brabantse klooster Soeterbeeck, in het dorpje Deursen bij Ravenstein, het besluit genomen om de deuren te sluiten. De laatste zusters verhuisden naar een klooster annex bejaardenhuis en een traditie die tot in de middeleeuwen reikt, werd afgebroken. De zusters schonken zowel hun gebouwen, de kloosterinventaris als de bibliotheek met een verzameling drukken en laatmiddeleeuwse handschriften, aan de Radboud Universiteit.

Het klooster Soeterbeeck kent een rijke geschiedenis. In 1732 kocht de zusterorde het gebouw toen zij hun onderkomen in Nederwetten bij Nuenen moesten verlaten. Het eerste klooster van de congregatie stond ter hoogte van de Mierloseweg, op de plek waar tot aan het begin van de 16de eeuw de oude parochiekerk had gestaan.

De huidige straat Kloosterweide herinnert daar nog aan.

Toen de Gelderse troepen van Maarten van Rossum Helmond in 1543 aanvielen, vreesde men dat het klooster in brand zou worden gestoken en daarmee de hele stad in vlammen op zou gaan. Om dat voor te zijn, koos de stad voor een gecontroleerde brand van het klooster. Waarna de zusters noodgedwongen in diverse Brabantse kloosters verbleven. De geschriften uit het Helmondse scriptorium reisden naar alle bestemmingen mee. Soeterbeeck werd in 1997 begiftigd aan de Nijmeegse universiteit, die het met veel respect voor devotie en historie tot een congrescentrum liet verbouwen. Daarbij zijn facetten zoals schouwen, oude meubelen en relikwieën, bewaard gebleven.

Bernardien van den Berg houdt zich onder meer bezig met kunstgeschiedenis, de middeleeuwen en handschriftkunde, met name met het Helmondse middeleeuwse handschrift dat is ontstaan voor het Vesperale van Margriet van Cortenbach uit 1536. Het boek is een bundeling van handgeschreven getijden, vespers en religieuze gezangen. Het is met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid vervaardigd in het Helmondse klooster in de Hage (1462-1543). De oude bibliotheek van Soeterbeeck, herbergt nog méér liturgische handschriften die uit Onze-Lieve-Vrouw in de Hage afkomstig zijn. Van den Berg onderzoekt welke daarvan in dit klooster ontstonden. Tot nu toe ontdekte zij zeventien verschillende handschriften. Dertien daarvan zijn zeer waarschijnlijk afkomstig uit het Helmondse scriptorium en van twee is bevestigd dat ze daar werkelijk zijn ontstaan.

Bevrijdingsmonumenten in Helmond

Een monument is een gedenkteken dat een historische gebeurtenis symboliseert. Het woord is ontstaan uit het Latijnse ‘monumentum’ wat ‘dat wat herinnert’ betekent. Het oorlogsmonument Sint Joris en de draak, herinnert aan de bevrijding van Helmond op 25 september 1944. Het is vervaardigd door de beeldhouwer Daniël Steenbergen en werd in 1959 bij de vijftiende viering opgericht. Hoewel het beeld bekendstaat als Sint Joris en de draak, wordt er volgens de kunstenaar de aartsengel Michaël mee verbeeld.

Het beeld dat zestig jaar geleden werd onthuld, stond eerder op het Septemberplein, een plantsoen nabij de kruising Oostende en Willem Prinzenplein, maar werd in verband met een herinrichting ter plaatse, naar het Hortensiapark overgebracht. Het in brons gegoten werk toont een tweehalve meter hoge Sint Michaël, met een speer in zijn rechterhand.

Hij staat op de dode draak en houdt met zijn linkerhand diens staart vast. Het staat op een sokkel van natuursteen met aan de voorzijde de jaartallen 1940-1945. Jaarlijks wordt in Nederland op 4 mei stilgestaan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. In Helmond vindt die bijeenkomst plaats bij dit bevrijdingsmonument in het park in de wijk Helmond-Oost.

Sint-Joris en de draak is niet het enige bevrijdingsmonument in Helmond. Aan de Wevestraat in Stiphout staat een gedenkteken voor geallieerde militairen en burgerslachtoffers, dat werd gemaakt door Jos Verhoeven. Het werd op 20 september 1986 onthuld. Aan het Royal Norfolk Plein staat een monument, vervaardigd door Jan van Erp, waarmee Britse militairen van het gelijknamige regiment worden herdacht. De Leidse architecten Hans en Nico van der Laan ontwierpen de gedachteniskapel Sint Jozef, die aan de Hortensialaan staat. En dan is er nog het monument voor burgerslachtoffers en geallieerde militairen aan de Houtse Parallelweg. Het werd onthuld op 22 september 2011 en herdenkt de bevrijding van Mierlo-Hout op 22 september 1944.

Gegijzeld en geïntimideerd

Op 11 mei 1940 werd Helmond door Duitse legereenheden bezet. Op die bizarre dag arriveerden enkele Duitse verkenners. Ze werden gearresteerd en op het politiebureau vastgezet, maar korte tijd later volgde een vijandige compagnie soldaten. Ze begaven zich linea recta naar het bureau en bevrijdden hun in hechtenis genomen kompanen, hetgeen met geweervuur werd beantwoord. Om dat vuren tot stoppen te dwingen werden vier notabelen, het politiekorps en enkele willekeurige burgers, gegijzeld en met de dood bedreigd.

Oud politieagent A.H.C. Bogaerts beschreef het zwaarste uur dat Helmond ooit beleefde. Hij vertelde uitvoerig over de gebeurtenissen op die rampzalige Pinksterzaterdag, die hij als agent van politie van nabij meemaakte. Op die middag verscheen voor het politiebureau op de Zuid-Koninginnewal, de groepscommandant van een Duits Regiment dat Helmond eerder op de dag al deels had bezet. Even later waren daar burgemeester Moons, politiecommissaris Lovis, inspecteur Kunst, de directeur van het postkantoor en enkele burgers die als gijzelaars waren bijeengebracht. Ze stonden daar met het gehele politiekorps, met de handen omhoog, voor dreigende gewerenlopen.

'Er wordt nog geschoten vanuit die fabriek', brulde de commandant en wees in de richting van de Vlisco. *'Wanneer dat schieten niet binnen de vijf minuten ophoudt, dan wordt die fabriek met het zware geschut in puin gelegd.'* Om zijn uitspraak kracht bij te zetten tikte hij nadrukkelijk op zijn horloge. Hierop kreeg inspecteur Kunst het bevel met een witte vlag naar de fabriek te gaan als teken dat Helmond zich had overgegeven en het vuren moest worden gestaakt. Een dergelijke vlag was niet voorhanden, maar een vleeswagen van de firma Slegers die net passeerde bracht uitkomst. Zo'n expediteur placht over witte doeken te beschikken waarmee vleeswaren hygiënisch worden omwikkeld, maar ook om bij

Het Helmondse politiekorps anno 1922. Op de middelste rij vijfde van links staat agent van politie A.H.C. Bogaerts. (Collectie RHCe, foto graaf onbekend)

aflevering in de slagerij over de schouder te leggen om bloedvlekken in de kleding te voorkomen. Een strook van zo'n doek werd aan een stok bevestigd en hiermee begaf Kunst zich naar het bedrijf.

Angstige momenten volgden. Voor de gegijzelden leken het eindeloze uren. Zou de gezant tijdig ter plekke zijn, zou er op zijn tocht iets gebeuren waardoor hij niet in zijn opdracht zou kunnen slagen. Wat was dan hun lot en dat van de fabriek? Uiteindelijk keerde de inspecteur terug met het bericht dat het vuren definitief was gestaakt. Door de Duitsers zelf werd wel geschoten in de richting van 't Hout, hetgeen door terugtrekkende soldaten met kracht werd beantwoord. De agressie ging aan de gijzelaars voorbij, bij hen heerste vooral opluchting. Over hun lot was gunstig beslist en mogelijk was de stad een grote ramp bespaard gebleven.

Terwijl de gijzelaars daar stonden, weerloos en machteloos, met verbeten woede en pijn in het hart, schoot agent Bogaerts de gedachte door het hoofd: *'Die vlag, het teken van onze overgave, maar ook het signaal van onze redding, die moet ik trachten te redden en te bewaren'*. Met de grootste omzichtigheid lukte het hem het doek te bemachtigen. Triomfantelijk toonde hij na de bevrijding het attribuut dat hij tijdens de oorlog zorgvuldig had bewaard. Hij bracht het naar het gemeentemuseum om het als historisch object aan de collectie toe te voegen.

Het witte doek als teken van overgave, bevindt zich samen met door agent van politie A.H.C. Bogaerts vergaarde militaria, in het depot van Museum Helmond. (Foto's Hans Vogels)

In het depot van het museum staat een doos, waarin militaria van A.H.C. Bogaerts wordt bewaard. De inhoud bestaat uit enkele kleine objecten uit de Tweede Wereldoorlog, zoals knopen en insignes. Ze werden verzameld door de agent die tot de groep gijzelaars behoorde en angstige uren beleefde. Bij de verzameling zit een enigszins vergeelde lap. Het is het enige exemplaar dat de doos bevat. Over de afkomst kan dan ook nauwelijks twijfel bestaan. Het is de doek die als witte vlag diende als teken van overgave en waarmee een voorlopig einde van de gevechtshandelingen werd bereikt. Het is een kleinood met een grote betekenis. Het voorkwam de executie van een groep gijzelaars en behoedde de stad voor excessief geweld.

Bronnen:

- 'Helmonds donker uur', Jac Heeren, Helmondsche Courant, 31-12-1945
- Museum Helmond

Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is.

Ook in Helmond zijn gedurende de Tweede Wereldoorlog mensen gedeporteerd. Dertien Joodse stadsgenoten en acht uit de Sinti gemeenschap, kwamen nooit meer terug. Om hen blijvend te gedenken worden, op voorstel van Heemkring Helmont, zogeheten struikelstenen geplaatst. Het betreft plaveisels, waarin naam, geboortejaar, deportatie- en overlijdensdatum zijn aangebracht. Ze worden verankerd in de trottoirs voor de woningen waaruit de gedupeerden werden weggevoerd. Een wandeling door de stad verandert zo in een reis door de geschiedenis. In veel Europese landen zijn die stenen al gelegd en ook in Nederland zijn er steeds meer te vinden.

Het idee is afkomstig van de Berlijnse kunstenaar Gunter Demnig. Hij noemt ze Stolpersteine omdat je er zowel met je hoofd als je hart over struikelt en omdat je je moet buigen om de tekst te kunnen lezen. De slachtoffers van de Holocaust hebben géén graf, maar houden zo wél hun naam en blijven in herinnering bestaan. *'Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is'*. Dus ging de Heemkring op zoek naar informatie

over Helmondse mensen die slachtoffer van de volkenmoord werden. Als je zo'n zoektocht begint, merk je meteen dat het mensen zijn zoals iedereen. Het gaat leven, het blijft niet bij een nummer. Daarom worden niet alleen de herinneringsstenen gelegd, maar verschijnt ook een boek waarin de ontroerende feiten staan beschreven. Hierin staan niet alleen verhalen over Helmondse slachtoffers, maar ook over hen die her en der in de stad zaten ondergedoken.

Een van die verhalen gaat over de Helmondse familie Koppel. Zij gaven gehoor aan een oproep om zich voor het verkrijgen van werk te melden op het politiebureau. Maar via Westerbork werden zij, opeengepakt in een treinwagon, afgevoerd naar

Voorbeeld van een Helmondse struikelsteen. Een kubusvormige zwarte granieten steen van 15 bij 15 centimeter vervaardigd door de firma Noten Grafmonumenten. (Foto: André Dirks)

het concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz. Herta Koppel-Cohen en haar achtjarige zoon Peter Klaus, werden bij aankomst op 2 september 1942 meteen naar de gaskamers gebracht en vermoord. Max Koppel werd tachtig kilometer van Auschwitz uit de trein gehaald en als dwangarbeider tewerkgesteld. Waar hij overleed is onzeker, fictief wordt 31 maart 1944 als zijn sterfdatum aangehouden. De Joodse baby Hanneke Bendik werd, in een stofzuigerdoos achter op de fiets, naar een onderduikadres in Breda gebracht. De moeder, Grietje Samson, moest haar onmiddellijk na de bevalling achterlaten bij een betrouwbare vroedvrouw in Ginneken. Zelf zat zij en haar man ondergedoken bij de familie Vlemmings op het Binderseind. Dus de ouders in Helmond en het kind in een protestants kindertehuis in Breda.

In eerste instantie wilde de heemkring aansluiten bij het Duitse Stolpersteine project. Dat bleek echter moeilijk zo niet onmogelijk te zijn. Sinds 1995 zijn in tal van Europese steden 57000 stenen gelegd. Het project is zo in zwang geraakt dat het moeilijk is om de stenen tijdig geleverd te krijgen. Daarom zijn ze voor de Helmondse slachtoffers vervaardigd door de firma Noten Grafmonumenten. Het straatwerk werd door studenten

Ben en Grietje Bendik-Samson met hun dochtertje Hanneke. (Privé collectie Hanneke Bendik)

van de Mierlose school 'Bouw Infra Mensen' uitgevoerd. Een goede manier om jongeren bij het project te betrekken, zodat het ook aan hen niet voorbijgaat wat er is gebeurd. Voor de kosten klopte de Heemkring onder andere aan bij de Gemeente Helmond en het Coöperatiefonds van de Rabobank, die beide financiële steun verleenden.

Op 25 september zal burgemeester Blanksma aanwezig zijn bij twee ceremonies en de aftrap geven voor meerdere onthullingen in de stad. Omdat de locaties ver uit elkaar liggen, is gekozen voor twee officiële handelingen. Een voor de Joodse slachtoffers op de Steenweg en een voor de Sinti slachtoffers aan het Maurickplantsoen. Op de overige locaties wordt het iets ingetogener. De presentatie van het boek *'...Niet vergeten... Struikelstenen in Helmond'*, zal voorafgaand aan de ceremonies plaatsvinden.

Een schets van Helmond tijdens Wereldoorlog II

door Martin Geerts

De oorlog van 1940-1945 was een oorlog die in heel Europa, maar ook daarbuiten, diepe sporen heeft achtergelaten. Het was echt een wereldoorlog. Maar toen het oorlogsgeweld al in een groot deel van Europa plaatsvond, geloofden nog veel Nederlanders dat ons land neutraal zou kunnen blijven. Ook in Helmond werd over het algemeen gedacht dat Hitler zijn belofte zou houden en de neutraliteit van Nederland en België niet zou schenden.

Toch werden in Helmond, voor alle zekerheid de bruggen over het kanaal door soldaten bewaakt en soms dagenlang opgehaald of opengedraaid, ja zelfs op kritieke momenten werden ze met dynamiet geladen om ze daarna weer voor het verkeer vrij te geven. Dat veroorzaakte natuurlijk telkens een alarmtoestand bij de Helmondse bevolking. Maar omdat het iedere keer met een sissert af liep geloofden de mensen dat de militaire overheid een beetje te voortvarend optrad. Vooral omdat minister-president De Geer de Nederlanders steeds weer geruststelde en zei dat hij zich een overval van de Duitsers niet eens voor kon stellen.

Maar de vroege morgen van 11 mei 1940 toonde een andere waarheid toen de Duitsers met een overweldigend machtsvertoon Nederland binnen vielen.

Huilend scheerden 'vreemde' vliegtuigen over Helmond. De mensen waren plotseling klaarwakker en vroegen zich af of het dan toch waar zou zijn... Zou Duitsland Nederland zijn binnengevallen? Zouden onze soldaten in staat zijn om de Duitsers tegen te houden en hoe lang zou het duren voordat ook in onze stad het oorlogsgeweld los zou barsten. Over radio Hilversum was te horen dat Duitse parachutisten waren uitgeworpen boven Gilze-Rijen en Lage Zwaluwe. Bij het nieuws van acht uur volgde de proclamatie van koningin Wilhelmina met een vlamvend protest tegen deze vreselijke schending van de goede trouw en zij beloofde dat zijzelf en haar regering ook nu hun plichten zouden blijven doen. Op de Duitse zender werd doodgemoedereerd meegedeeld dat het Duitse leger uit noodzaak Nederland en België binnen was

gerukt. Dat was noodzakelijk omdat die landen uitsluitend aan hun oostgrens militaire versterkingen hadden aangebracht terwijl juist aan de westgrens elk ogenblik een inval van de Britten dreigde. Over een leugen gesproken! In Helmond werd voor alle zekerheid de spoorbrug al opgeblazen en de brandweer rukte uit om de blokseinhuisjes van de spoorwegen in brand te steken. Er kwamen oproepen om 's avonds te verduisteren, wat betekende dat er geen licht naar buiten mocht uitstralen en dat de straatverlichting gedoofd moest zijn. De scholen en fabrieken waren verlaten en de inwoners van Helmond gingen een heel onrustige nacht tegemoet.

De volgende morgen om vier uur begon het hier. Er werd kanongebulder gehoord uit de richting Deurne. Het bleek dat de Peel-Raamstelling meteen de eerste dag al was gevallen. Dat betrof de verdedigingslinie die zich zo'n 9 tot 21 km achter de Maastricht bevond. De Peel-Raamstelling liep van Grave via Mill, door de Peel, langs de Zuid-Willemsvaart bij de Belgische grens tot Weert. De Nederlandse soldaten die zich daar achter die verdedigingslinie hadden teruggetrokken, stroomden een paar uur later Helmond binnen. Om zes uur zag de Markt

Op 10 mei 1940 las koningin Wilhelmina deze proclamatie voor om 8 uur 's morgens op de radio. (www.betgebeugenvannderland)

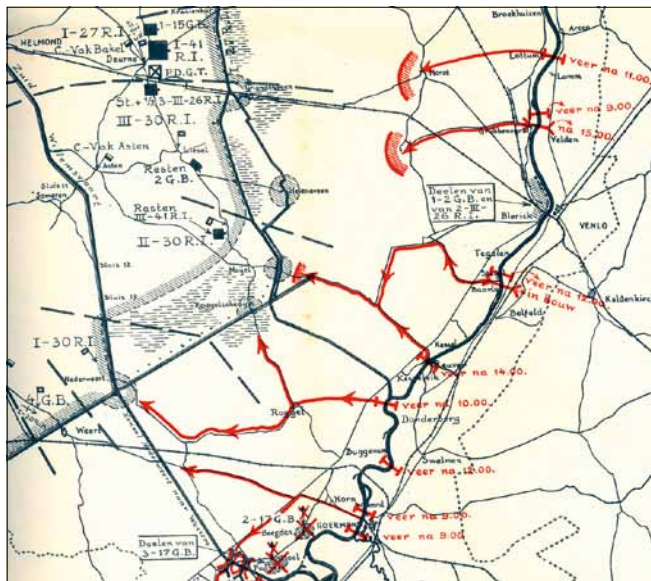
De spoorbrug werd uit voorzorg al opgeblazen. (collectie RHCE)

zwart van die terugtrekkende troepen, die door de Helmondse bevolking met gulle hand van warme koffie, chocolade en sigaretten werden voorzien. Enkele tientallen soldaten gingen met spoed een paar mitrailleursnesten graven aan de westelijke kant van het kanaal en om het de Duitsers nog lastiger te maken werden de bruggen over het kanaal opgeblazen. Maar aan de genomen maatregelen zagen de Helmonders tot hun geruststelling dat de stad niet verdedigd zou worden. Iedereen durfde daarom weer te hopen het er levend vanaf te zullen brengen.

Om 13.45 uur verschenen plotseling de eerste Duitse soldaten. Dat waren drie verkenners die gevangen waren genomen. Die mannen werden meteen in optocht naar het politiebureau gebracht en opgesloten. Daar hebben ze trouwens niet lang gezeten want kort na de middag rukten de vijandelijke troepen Helmond binnen en werden de gevangen genomen Duitsers bevrijd. Er was nog wel een kort

vuurgevecht met die mitrailleursnesten langs het kanaal, maar dat was al snel afgelopen. Die strijd was snel in het voordeel van de Duitsers beslist en de opgeblazen bruggen wilden voor hen al helemaal niets zeggen. Er werd door de bezetter meteen hard opgetreden want om een uur of vier in de middag werd een aantal notabelen uit de stad, onder wie burgemeester Moons, als gijzelaar opgepakt. Dat gebeurde onder het dreigement dat die mensen zouden worden gefusilleerd als er nog verzet werd geboden of als er sabotage werd gepleegd. Meteen werden ook de eerste Duitse verordeningen al afgekondigd. Stadsomroeper Jan de Belleman bracht de Helmonders daarvan op de hoogte. Hij meldde dat er een spertijd werd ingevoerd en dat er niet meer naar vijandelijke zenders op de radio mocht worden geluisterd.

Die eerste oorlogsmaand, in de nacht van 23 op 24 mei, werd door een Britse bommenwerper een huis gebombardeerd in Mierlo-Hout aan de Zuid Parallelweg. Hierbij waren vier doden en een zwaargewonde te betreuren. Vaak is verondersteld dat dit bombardement voor een ander huis in dezelfde straat bedoeld moest

Deze kaart van het zuidelijk deel van de Peel-Raamstelling (links) en de Maastricht (rechts) geeft de situatie weer op 10 mei 1940. (www.zuidfront-holland1940.nl)

zijn. Iets verderop in de straat woonde de Duitser G.F. Poznler. Die kreeg ook met enige regelmaat bezoek van Arthur Seyss Inquart, de rijkscommissaris van Nederland. Maar uit recent geopende Britse archieven blijkt dat dit huis niet het doelwit was. De opdracht was om (rijdende) treinen te vernietigen of te doen ontsporen, zodat spoorlijnen geblokkeerd werden. In zijn verslag schreef piloot W.J. Lewis; *“Vier 250 lb. bommen en een container brandbommen afgeworpen boven een weg, spoor, kanaal en druk kruispunt in Helmond. Er ontstond een grote brand bij het station”*.

Het gemeentebestuur van Helmond bestond destijds uit burgemeester Moons en drie wethouders. De heren Ebben, een van de oprichters van Edah, De Wuffel en Van Gemert. De Wuffel overleed in oktober van dat jaar en hij werd opgevolgd door de vakbondsman Frans den Ouden. Die bestuurders besloten om in functie te blijven. Aftreden was voor hen geen punt van overweging, in 1940 niet, maar later ook niet. Zij vonden dat ze de publieke zaak het best konden dienen door op hun post te blijven. Op die manier konden zij de bezetter het beste tegenwerken en zijn gehate maatregelen uitvoeren op een manier die voor de bevolking het minst belastend zou zijn. Ook zouden zij op die manier die maatregelen misschien zelfs kunnen saboteren. In het begin van de oorlogsjaren was burgemeester Moons heel trouw aan het gezag, hij riep de Helmondse bevolking op tot absolute gehoorzaamheid aan de bezetter en hij veroordeelde elke vorm van verzet.

Maar vanaf het voorjaar van 1942 veranderde die houding. Hij zette zich steeds meer af tegen de Duitse maatregelen. Vooral tegen de maatregel waar-

Op 23 mei 1940 bezocht Arthur Seyss Inquart een vriend in Mierlo-Hout. (www.wikipedia.nl)

door Nederlandse arbeiders gedwongen werden om in Duitsland te gaan werken. Toen er een landelijke staking werd afgekondigd tegen die gedwongen arbeidsinzet, bekend als de april/meistaking, bleken daar ook gemeenteambtenaren aan mee te doen. Moons werd toen door de Duitsers gearresteerd en hij werd gedwongen om zijn ambtenaren te sommeren hun werk weer te hervatten. In aanwezigheid van de Sicherheitsdienst verklaarde Moons dat de ambtenaren zijn standpunt kenden en dat ze niet voor hem aan de slag moesten gaan, maar dat ze naar eigen inzicht en verantwoordelijkheid moesten handelen. Omdat Moons niet voldoende met de nazi's samenwerkte werd hij door Seyss Inquart op 13 september 1943 ontslagen. Hij werd vervangen door de NSB-er Maas.

Die nieuwe burgemeester was geen groot succes want de sfeer bij hem op het gemeentehuis was 'zeer slecht' en van enig vertrouwen tussen Maas en zijn ambtenaren was geen sprake. Daarvoor was hij een te felle NSB-er. Op alle mogelijke manieren probeerde Maas het aantal partijleden onder het gemeentepersoneel te vergroten. Maar veel van die sollicitanten misten de nodige kennis en ervaring, want het merendeel van die Helmondse partijleden was ongeschoold of had maar een

Burgemeester Moons hier bij zijn installatie op 18 september 1937, moest op 13 september 1943 het veld ruimen omdat hij niet genoeg coöpereerde met de Duitsers.
(foto: Collectie RHCE, fotograaf: J. Meulendijks)

eenvoudige vooropleiding genoten. Dat had tot gevolg dat er regelmatig bekwame ambtenaren de laan uit werden gestuurd en dat die vervangen werden door onbekwame partijleden van de NSB.

Eind 1943 werd Duitsland al zo zwaar door bomaanvallen van de geallieerden getroffen dat veel Duitsers dakloos waren geworden. Daar moest onderdak voor worden gevonden en dat gebeurde in de bezette gebieden. In Helmond vorderde de Ortskommandant, met enthousiaste hulp van burgemeester Maas, drieënvijftig woningen om daar driehonderd-zestig personen uit Duitsland in onder te brengen. Bij de ontruiming van de aangevozen woningen kwamen de als 'anti-

Duits' bekend staande personen het eerst aan de beurt. Partijleden en pro-Duitse figuren werden zoveel mogelijk gespaard.

Het optreden van de gemeentelijke overheid in Helmond was, wat de joden betreft, niet zo best. Dat geldt zowel voor burgemeester Moons als voor Maas. Zij werkten allebei mee aan de uitvoering van enkele anti-joodse maatregelen. Van Moons viel dat tegen, maar dat Maas als NSB-er aan die maatregelen meewerkte en zelfs actief was bij de opsporing en wegvoering van de joden, dat lag in de lijn van de verwachtingen. Maas deed het in het begin heel goed in de ogen van de Duitsers, want binnen een jaar waren er al plannen om hem burgemeester van Enschede te maken. Maar zijn privéleven was bij een aantal van zijn partijgenoten, en ook bij de Duitsers, een punt van ernstige kritiek. Hij was een zuipschuit en zijn dronkemansgezang werd soms wel erg luidruchtig, zowel op straat als ook in de minder goed bekend staande kroegjes, waar hij de nodige neutjes naar binnen sloeg. Op een gegeven moment gooide de burgemeester zelfs samen met een andere NSB-er, die net als hij straalbezopen was, de ruiten in van apotheek Van Hoeck op de Markt. Maar dat was nog niet alles, want hij had ook nog een maîtresse en die was er, samen met dat drankgebruik de oorzaak van dat hij overal schulden maakte. Dat kon allemaal niet door de beugel, zeker niet voor een burgemeester. Het gevolg was dat hij op 5 augustus 1944 met onmiddellijke ingang werd ontslagen. Hij werd ook als lid van de Nationaal Socialistische Beweging geroyeerd en bovendien door de Sicherheitsdienst gearresteerd en opgesloten.

Er was in de oorlog natuurlijk maar één politieke partij, de NSB. Maar in feite

had die partij in Helmond niet veel te betekenen. Vóór de oorlog, in september 1934, had die partij hier ongeveer zestig leden en werd Helmond, wat de NSB betreft, ingedeeld bij kring Eindhoven. Daarna liep dat aantal zelfs nog terug. Tenminste tot 11 mei 1940. Na die datum hebben zich, gedurende de loop van de oorlog, in Helmond slechts rond de honderd nieuwe leden aangemeld. Dat was ongeveer drie procent van de bevolking. Ondanks het feit dat er van alles aan werd gedaan om het ledenaantal op te voeren bleef het in Helmond maar een kleine groep. Het waren voornamelijk mensen tussen de dertig en vijftig jaar oud. Het moment van toetreding, na 11 mei 1940, laat wel zien dat we in Helmond hoofdzakelijk te doen hadden met 'brood NSB-ers' ofwel met meelopers die vonden dat nu voor hen de tijd was aangebroken om eens mee te profiteren.

Wat de pers betreft; de houding van de Helmondse krant 'De Zuidwillemsvaart' werd in de loop van de oorlog steeds milder tegenover de bezetter en ook de antisemitische geluiden werden steeds sterker. Logisch want de krant stond onder Duitse controle. Na de oorlog verklaarde de Commissie voor de Perszuivering dat 'De Zuidwillemsvaart'

wel 'fout' was geweest, maar niet in die mate dat van een apert foute inhoud kon worden gesproken.

Het verzet in Helmond kwam eigenlijk pas goed op gang in 1942. Dat kwam vooral door de Duitse maatregelen die door de bevolking als onrechtvaardig werden gezien. Vooral het optreden tegen de joden, maar ook de deportatie van Nederlandse arbeiders naar Duitsland zette veel kwaad bloed. Vóór 1942 was er in Helmond en omstreken nog weinig verzet en er zat ook nog niet veel systeem in. Maar daarna werd dat dus anders en was het verzet vooral gericht op hulp aan mensen die door de bezettingsmaatregelen werden getroffen, zoals joden, onderduikers, piloten en mensen die weigerden om in Duitsland te gaan werken. Er werden districten ingesteld. Helmond en Deurne behoorden bij district Venray. Ieder district had een districtsraad waar allerlei problemen werden besproken met betrekking tot bonkaarten, verdeling van gelden en de hulp aan joden, piloten en andere onderduikers.

Helmond werd daarbij vertegenwoordigd door Piet de Kimpe en Theo Driessen. De koeriersdiensten gingen meestal per trein. De ondergrondse in

De Zuidwillemsvaart deed uitgebreid verslag op de voorpagina van Hitler's rede voor de Rijksdag.
(www.delpher.nl)

Helmond beschikte over alle benodigde papieren zoals persoonsbewijzen, stamkaarten, textielkaarten en dergelijke. Om een stamkaart te krijgen moest je in het bezit zijn van een briefje van de Ortskommandant. Een stamkaart kon je niet missen want die had je nodig voor het krijgen van distributiebonnen. Dat waren bonnen die werden gebruikt voor een eerlijke verdeling van goederen over de bevolking. Door middel van rantsoenering. Die bonnen waren voor de Duitsers een gemakkelijke manier om onderduikers de voet dwars te zetten. Om de nodige stamkaarten voor onderduikers te krijgen moest de ondergrondse stamkaartbriefjes vervalsen. Dat gebeurde in Helmond door meester Theo Driessen, de onderwijzer van de St. Jozefschool, die er zo'n driehonderd heeft vervalst. Ook twee geestelijken, de kapelaans Lam van de Lieve-Vrouw-kerk en Van de Ven, de latere pastoor van Mierlo-Hout namen deel aan het verzet. Zij hielpen Joodse landgenoten aan valse persoonsbe-

wijzen, droegen zorg voor onderduikers en werkten mee aan het verspreiden van pamfletten, illegale blaadjes en aan het verdelen van bonkaarten.

Tegen het einde van de oorlog was de situatie in Helmond verward en onzeker. Dat de Duitse legers een geweldige 'klap' hadden gekregen was in Helmond vanaf 3 september 1944 duidelijk te zien. Duizenden op de vlucht geslagen Duitse soldaten trokken drie dagen lang in grote zwermen door onze straten. Vrijdag 22 september was het ergste, toen het kanongebulder boven de stad losbarstte en granaten insloegen. De schuilkelders stroomden vol en er werd vurig gebeden. Grote verwarring ontstond toen de panden gelegen aan de Veestraat, aan de Steenweg en aan de Kromme Steenweg moesten worden ontruimd. Het leek duidelijk dat de Duitsers van plan waren Helmond te verdedigen. Bruggen en sluizen werden weer opgeblazen door Hitler's Sprengkommando's en het

kanaal werd onbevaarbaar gemaakt door het laten zinken van een aantal schepen. De ouderen van ons kunnen zich vast nog goed herinneren dat je direct na de oorlog over die schepen moest lopen om aan de andere kant van het kanaal te komen. De situatie leek daar op die dag heel gevaarlijk omdat het kanaal waarschijnlijk moest dienen als verdedigingslinie.

Maar voor het westelijk deel van de stad klaarde de situatie op toen de eerste Britse tanks verschenen op de Mierloseweg en via de Houtse Parallelweg oprukten tot het kanaal. Die dag werd het westelijk gedeelte van de stad bevrijd, hoewel het 's middags nog onder vuur werd genomen. De schade in Helmond-West viel mee, maar was toch groter dan de schade in de meidagen van 1940. Er was zware glasschade en enkele gebouwen waren door granaten getroffen, waaronder De Onze-Lieve-Vrouwekerk, de Lambertuskerk en de H. Hartkerk. Achteraf was de chaos groter geweest dan de vernielingen. Helmond/West was vrij, maar deze vrijheid kon nog niet uitbundig gevierd worden want slechts enkele tientallen meters verder, aan de overkant van het kanaal, zaten stadsgenoten nog in doodsangst in de schuilkelders. Niemand wist hoe de situatie er precies uitzag.

De wildste geruchten deden de ronde. Zouden de Britten een poging wagen om een overgang te forceren over de Zuid-Willemsvaart? 's Zaterdags klonken er af en toe nog wat schoten en ook 's zondags bleven de straten nog leeg. Zwaar geschut werd opgesteld in de omgeving van de Burgemeester van Houtlaan. Dáár zouden de Duitsers zich verdedigen. Misschien om de stad te sparen, maar wat meer aannemelijk is, op grond van

puur militaire overwegingen, probeerden de Britten het oostelijk deel van de stad te bevrijden door de Zuid-Willemsvaart niet in Helmond zelf, maar bij Someren over te steken. Van daaruit rukten ze via Asten, Ommel en Deurne op naar Helmond. Daar konden de geallieerden, op 25 september onder geweldig enthousiasme van de Helmondse bevolking, de stad binnentrekken. De eerste Tommies kwamen vanaf de Deurneseweg. Er was geen militair verzet van de Duitsers. Geen nazi's waren meer te zien en alleen talloze lege blikjes van geconserveerde vis, groente en fruit lagen verspreid als stille getuigen van vier jaar bezetting. Zo bleef de inwoners van de stad veel ellende bespaard. Met één slag verkeerde de bevolking in een feestoes. Helmond was vrij.

In de maanden na de bevrijding bleef Helmond een speciale plaats binnen het geallieerde offensief. Er verbleven in november en december meer dan 25000 soldaten in de stad. Hoeveel precies, dat is niet in te schatten. Zij bivakkeerden in groten getale in Helmond. De duizenden legerwagens die zij bij zich hadden waren over de hele stad verspreid en om het overige verkeer niet te hinderen werden die doorgaans op de trottoirs geplaatst. Helmond was in die maanden een soldatenstad geworden. Bovendien bevond zich op het laatst van de oorlog in Helmond (HTM) de belangrijkste reparatiewerkplaats voor de geallieerden in heel Nederland.

Bronnen:

- Helmond 1940-1945 door drs. J. Bartholomeus
- Helmond rond de oorlogsjaren drukkerij C.L. Bex.
- Acht eeuwen Helmond door G. van Bussel.
- Hoe Helmond bevrijd werd Th. Nolens.
- Traces of War.

In september 1944 werden bruggen en sluizen opgeblazen door Hitler's Sprengkommando. (Collectie Henk van Dijk)

Hoge bomen vangen veel wind

door Hans Vogels

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het leven in Helmond schrijnend. De voedselvoorziening was schaars en de zwarte handel vierde hoogtij. Arbeiders gingen naar hun werk met weinig anders op hun brood dan een dun laagje jam of een klein beetje suiker. Wie niet over ruilgoederen beschikte, betaalde waanzinnige prijzen voor spek, boter of kaas. Andere levensmiddelen waren zo duur dat alleen de welgestelden die konden betalen. Armoede en ontevredenheid namen hand over hand toe, maar niemand durfde daar openlijk over te praten vanwege de Duitse razzia's. Die waren het ergste. Jonge mannen, maar ook vaders en kostwinners van gezinnen, werden 's nachts van hun bedden gelicht en tot arbeid in Duitsland gedwongen. De onrust nam met de dag toe, de een na de ander dook onder.

Burgemeester Antoon Moons, werd door de Duitse bezetter op non-actief gesteld. Zijn taken werden tijdelijk behartigd door wethouder Jacobus Ebben. Hij deed dat op een manier die bij de bevolking respect en achting afdwong. Plots kwam het bericht dat met ingang van 4 oktober 1943, de uit Den Helder afkomstige NSB'er Harmen Adriaan Maas, tot burgemeester van Helmond was benoemd. Enkele weken later arriveerde hij in de stad, in het verfoeide uniform van de Nationaal-Socialistische Beweging. Er waren wat twijfelaars die bloemen stuurden, maar die waren sterk in de minderheid. Voor de man heerste afschuw en verachting. Hij schepte er genoegen in om jonge mannen naar

kampen te sturen, waar ze werk moesten verrichten dat tegen het vaderland en de bondgenoten was gericht. Alleen aan hen die hem van de nodige jenever voorzagen, was hij bereid vrijstelling van die arbeid te verlenen. Het werd de bevolking erg moeilijk gemaakt, iedereen leefde onder zware en benauwende omstandigheden.

Op een dag kwam het bedenkelijke bericht dat in opdracht van burgemeester Maas, alle hoge bomen op de protestantse begraafplaats aan de Molenstraat gerooid moesten worden. Het nieuws kwam uit integere bronnen van gemeentelijke ambtenaren, maar werd aanvankelijk slechts voor kennisgeving aangenomen. Wat zou iemand er tenslotte toe bewegen

om zo'n mooie oude bomen te laten vellen. Maar in de stad nam het gerucht hand over hand toe. Begraafplaatsbeheerder Moes werd pas nerveus toen hij van de directeur van Publieke Werken vernam dat de bomen werkelijk geruimd gingen worden. Het vermaledijde besluit zou niet alleen het kerkhof van haar bomen beroven, maar ook zerken beschadigen en grafschennis veroorzaken.

Er moest protest aangetekend worden bij een gehate man die men nooit in levenden lijve wenste te zien. Die in dronkenschap leefde, angst en misère onder de bevolking bracht en besmette handen had. De kerkvoogd van de Hervormde Gemeente werd met de hachelijke opdracht belast. Hij ging er zeer onder gebukt, omdat hij met zulke mensen nog nooit overlegd had. Daarbij kwam nog dat deze NSB'er zijn plannen waarschijnlijk toch zou doorzetten en geen tegenspraak zou dulden. Desondanks stapte hij naar de kasteeltuyn waar de woning van de burgemeester stond. Hij meldde zich, zei een gesprek met de burgemeester te willen voeren en werd in een van de vertrekken

toegelaten. Het angstige gevoel dat dit bezoek het voortbestaan van de begraafplaats zou kunnen bepalen besteeg hem. Na enige ogenblikken klonk in de gang het gedreun van zware laarzen, ten teken dat Maas in aantocht was en zijn verzoek voor een dialoog kennelijk gehonoreerd ging worden. Maas trad binnen en snauwde meteen: *'Kijk nu zie ik iemand met een portemonnee vol Duitse bankbiljetten, die wel zijn hele leven van Duitsland gevreten heeft, maar nooit ook maar één vinger heeft uitgestoken om met zijn weldoeners samen te werken'*.

De kerkvoogd negeerde de uitspraak en zei gekomen te zijn om te informeren of het inderdaad waar is dat de bomen op de begraafplaats gerooid zullen worden: *'Uit naam van de kerk protesteer ik ten zeerste tegen het hakken van de bomen en het plegen van grafschennis'*. Het antwoord van Maas was kort, lomp en bondig. *'De bomen op de begraafplaats worden geveld, al zijn die nog zo oud en al zou daar de hele stad begraven liggen. Alles wat Duitsland in de weg staat is nutteloos'*. De kerkvoogd begreep dat er niets meer te redden viel. Hij bedacht dat hijzelf misschien een goede afloop in

Ook het woonhuis van beheerder Moes aan de Molenstraat, stond tussen prachtige hoge bomen. (Collectie Eef Moes)

de weg stond en dat Maas zich aan hem ergerde, zei gedag en verliet de kamer. *'U zal ik hebben en ook het huis waarin u woont, onthoud dat goed'*, blafte Maas hem nog na.

Het werd Hemelvaartsdag. De regen viel met bakken uit de hemel en het was koud. Op het kerkhof stond een groep mannen met bijlen en gereedschappen. Hen was opgedragen om de hoge bomen te vellen. Ze bleken niet gemotiveerd te zijn om die opdracht klakkeloos uit te voeren en waren zelfs tot enige sabotage bereid, al beseften ze dat ze daarmee gevaar liepen. Even na tien uur verschenen enkele ambtenaren van Publieke Werken. De kerkvoogd stapte kordaat op hen toe. Hij eiste een verklaring en vroeg of het niet behoorlijk was geweest, dat hij en de beheerder van het kerkhof op voorhand enig bericht over de kap zouden hebben ontvangen. De ambtenaren betoogden dat de bomen te hoog waren, zo hoog dat ze de vlieg-bewegingen van het in de omgeving te bouwen vliegveld belemmerden. Maar de torens en gebouwen die boven de bomen uitsteken dan? Tja, dat wisten zij ook niet, maar de bomen moesten weg en ze hadden de opdracht gekregen om daar die middag mee te beginnen.

Het nieuws verspreidde zich over de stad. Rond het middaguur had zich een groep tegenstanders verzameld. De werklieden stonden klaar maar deden vooralsnog niets, tot een opzichter van de gemeente opdracht gaf om met een bij de ingang staande boom te beginnen. Hij hoorde het luide protest van de activisten en riep, om zichzelf in te dekken, dat de boom uit esthetisch oogpunt moest verdwijnen. Hij wilde zich kennelijk voor de burgemeester verdienstelijk maken en

tartte de boosheid van het volk. Met daverend geraas stortte een van de mooiste bomen van de begraafplaats ter aarde.

Ondertussen was de heer Fentener van Vlissingen gearriveerd, een der grootindustriëlen van de stad. Hij zou invloed kunnen uitoefenen op de burgemeester en kreeg mandaat om namens de kerkvoogdij met hem te onderhandelen. Intussen groeide het aantal activisten uit tot een grote massa. Als bestuurlid van de school met de Bijbel had ook Gerrit Praasterink zich bij de groep gevoegd. Alle betogers stonden bij de graven van hun verwanten en vrienden opgesteld. Baron van Hardenbroek en zijn vrouw Fieke, stonden bij de laatste rustplaats van hun ouders en ook Jan Copier, de onlangs benoemde voorganger, was aanwezig.

Fentener van Vlissingen stuurde een bode naar de burgemeester met het verzoek naar het kerkhof te willen komen, maar Maas bevond zich buiten de stad en zou om vier uur per trein arriveren. Hij bleek niet eens te weten waar de dodenakker was, dus moest iemand hem ophalen en naar de plek begeleiden. Niemand wilde die taak op zich nemen. Tenslotte werd bloemist Kruidhof gevraagd dit te willen doen. Het had heel wat voeten in aarde om hem hiertoe te bewegen. Toen hij er tenslotte mee instemde en wilde vertrekken, stak er een storm op en begon het opnieuw te regenen, *'alsof de doden ermee moesten huilen'*. Voor zijn vertrek bracht hij zijn hoed naar de woning van beheerder Moes. *'Ik ga bloots-hoofds'* zei hij, *'want ik wil voor die man mijn hoed niet afnemen'*. Toen de omstanders dat hoorden, lagen in korte tijd hun hoeden, petten en mutsen in het huis van Moes. Niemand wilde de burgemeester met een bedekt hoofd ontvangen.

De toegangspoort en enkele hoge bomen van de monumentale begraafplaats aan de Molenstraat in Helmond. (Afbeeldingen internet)

Toen Maas op de begraafplaats arriveerde, zag hij de grote menigte en vroeg zich hardop af waarom niemand een hoofddeksel droeg. Kruidhof was bevreesd dat de burgemeester zou denken dat het demonstratief en tergend was bedoeld en zei vlug: *'Hun hoofden zijn onbedekt, uit eerbied voor de doden'* en stelde zich vervolgens verdekt op achter de dominee.

Fentener van Vlissingen trad de burgemeester tegemoet. Vastberaden zei hij als gemachtigde op te treden namens zowel de kerkenraad, de beheerder van de begraafplaats als de aanwezige betogers: *'Als u de bomen laat vellen zult u de begraafplaats vernielen en tevens grafschennis plegen. Deze mensen zijn hier gekomen om de graven van hun dierbaren te beschermen en vragen u om uw tragische plan niet door te zetten. Veel jongens en mannen zijn van hun bedden gelicht en elders tewerkgesteld, wilt u thans ook nog de rust van hun doden verstoren? Ik raad u met klem aan, laat onze doden met rust en voer uw waanzinnige plan niet uit'*.

Pieter Fentener van Vlissingen

Maas stond daar in zijn verachtelijke NSB-uniform en zag de geveld boom liggen. Hij zag de mooie begraafplaats met meer dan honderd prachtige bomen en scheen te beseffen welk een verwoesting zou ontstaan als hij zijn plan tot uitvoering zou brengen. Hij commandeerde het rooien te staken. Vervolgens keek hij strak naar de aanwezigen en bracht de Duitse militaire groet. Het was muisstil en niemand bewoog zich. Maas bleek onder indruk van dit zwijgende protest en vertrok. De menigte verzamelde zich rond Fentener van Vlissingen en bedankte hem voor zijn inzet. Maas werd op 5 augustus 1944 uit zijn functie ontslagen en gedetineerd in het interneringskamp Vught. Korte tijd later keerde Antoon Moons terug als burgemeester van Helmond.

Bronnen:

- Aantekeningen van Ds. J. Spreij, van 1944 tot 1950 predikant van de Helmondse Hervormde Gemeente.
- De verzamelde werken van H. de Roo, C. de Graat en E. Jager.
- Wikipedia De Vrije Encyclopedie.

De bevrijding van Helmond

door Hans Vogels

Op 25 september 1944 werd Helmond bevrijd van de Duitsers, maar Helmond-West was drie dagen eerder al van de tiran verlost. Omdat alle bruggen waren opgeblazen of onklaar gemaakt, was deze wijk volledig van de stad afgesneden. De rest moest nog enkele dagen op de bevrijders wachten. De mensen brachten de laatste afschuwelijke dagen door in de schuilkelders. Toen de verlossers eindelijk arriveerden, kwamen ze vanuit de richting Deurne via de Molenstraat de stad binnen. Het Duitse leger bleek toen al gecapituleerd te zijn.

De geallieerden hadden een opmars door Noord-Frankrijk en België gemaakt en met kracht België in tweeën gedeeld. De stad Brussel was in enkele uren van de Duitsers verlost, waarna het Britse leger was doorgedrongen tot aan het Maas-Scheldekanaal. Verder infiltreren bleek tijdelijk niet mogelijk omdat de munitie-, benzine- en voedselaanvoer stagneerde. De Britten verstevigden hun ingenomen posities. In korte tijd waren de legereenheden weer klaar voor een volgend offensief.

Op 17 september koerste een massale luchtvloot over het Brabantse land, de slag om het bezit van de rivierovergangen was begonnen. Het luchtlandingsleger daalde neer bij Son, Veghel, Nijmegen en Arnhem. Gelijktijdig werd

vanaf het bruggenhoofd over het Maas-Scheldekanaal een offensief richting het noorden geopend. Talrijke tanks denderden over de Brabantse wegen. Veel vrijer dan ooit werden clandestiene radio's aangezet om de stem van Londen te horen: *'Wees op uw hoede, begaat in de laatste uren voor uw bevrijding geen dombeden. Blijf binnen, de vrijheid is onderweg en niets zal haar tegenhouden'*.

Het verzet van het Duitse leger groeide. Op 18 september, na de bevrijding van Eindhoven, wilden zij die stad opnieuw bezetten middels een aanval langs de spoorlijn Eindhoven-Helmond. Het doel was een verbinding tot stand te brengen met de afgesneden troepen die zich westelijk van de lichtstad bevonden.

Nog voordat de Duitse soldaten van deze opdracht op de hoogte waren gebracht, troffen de Britten maatregelen. Zij konden niet meteen een aanval uitvoeren, maar de Duitse tanks kwamen niet verder dan de Nuenense bossen. Mogelijk heeft Stiphout nog Duitsers zien vluchten.

Intussen reden de gevechtsvoertuigen van de 11th Armoured Division in zuidelijke richting. Het gelid splitste zich. De ene helft trok via Leende en Someren in de richting van de Zuid-Willemsvaart in de buurt van Asten, terwijl de andere helft zonder al te veel weerstand Mierlo bereikte. Het was niet de eerste keer dat Mierlo haar bevrijders verwelkomde. Een dag eerder hadden patrouilles de bruggen over het Eindhovens Kanaal verkend en Mierlo had toen al een voorschot op de naderende bevrijding genomen. De Duitsers probeerden het dorp opnieuw in te nemen, maar slaagden daarin niet,

omdat de Britten de brugverbindingen hadden heroverd. In de ochtend van 22 september volgde opnieuw een hevig artillerieduel, waarbij drie boerderijen in vlammen opgingen. Er werd op felle tegenstand gestuit. Onheilspellend floten de granaten over en weer. In de schuilkelders werd nóg meer en nóg vuriger gebeden.

De Britten zetten door. Via de Houtse Parallelweg en de Mierloseweg bereikten ze Helmond West. Vanuit enkele huizen werd door scherpshutters geschoten, waarbij enkele burgers, in de laatste uren van de bezetting, de prijs van de vrijheid met hun leven moesten bekopen. Behalve glasschade, waarin vrijwel iedereen zijn aandeel had, werden een paar gebouwen door granaten getroffen en brandden uit. Helmond West was bevrijd, maar kon dat niet vieren omdat er nog veel stadsgenoten in de schuilkelders zaten.

De Rooseindsestraat gezien in de richting van de Duizeldonksestraat. Duitse soldaten worden als gevangenen afgevoerd. (Collectie RHCe, fotograaf onbekend)

Niemand wist precies hoe de situatie was. De wildste geruchten deden de ronde, vol spanning brak een nieuwe nacht aan. Men vroeg zich af of de Britten een poging zouden wagen om de Zuid-Willemsvaart over te steken. Strategen dachten dat het leger een omtrekkende beweging zou maken om de overzijde van het kanaal te bereiken. In de schuilkelders vroeg men zich af of Helmond West al was bevrijd. Men wilde dat zien, maar fluitende granaten deden de moed in de schoenen zinken.

Capitulatie

Een nieuwe dag brak aan. Zouden de moffen capituleren? Duits geschut werd opgesteld in de buurt van de Burgemeester van Houtlaan, maar een Hawker Typhoon deed hun de schrik om het hart slaan en weg waren ze. Plotseling werd de stad opgeschrikt door motorgeronk. Waarom kwamen de Britten niet, desnoods met geweld want de spanning was ondragelijk. Bommenwerpers, transporters en zweefvliegtuigen trokken voorbij, maar ze hadden Arnhem als doel.

Burgemeester Moons spreekt op 25 september 1944 de menigte toe vanaf het balkon van het pand waarin gedurende de Duitse bezetting de Ortskommandant zetelde. (Collectie RHCE, foto: Atelier Prinses)

Op een tiental kilometers van Helmond werd intussen een zware strijd geleverd. De 11th Armoured Division was omgetrokken en leverde een veldslag tussen Someren en Asten (bij Sluis 11).

'Grijs is de lucht en somber zijn onze gedachten. Er zijn al zoveel donkere dagen verstreken die we hoopvol begonnen en waarin we een oranjezon, een bevrijding zagen. Met droeve blik kijken we de straat in. Alles om ons heen lijkt grauw en ontmoedigd vragen we ons af, of we dan nooit uit die vervloekte Duitse greep verlost worden. Opeens worden we uit ons naargeestig gemijmer wakker geschud. Er komt bedrijvigheid in de straten. Levendige gesprekken toveren zich om in lachende gezichten. Geestdriftige en uitbundige woorden gaan vergezeld van juichende uitroepen. Een ongekend enthousiasme maakt zich van de mensen meester. Er is iets ongeloofwaardigs gebeurd, iets geweldigs. Helmond is vrij, de moffen hebben onze stad verlaten'.

Er waren geen nazi's meer te zien, alle leed was geleden. In één slag verkeerde de bevolking in een feestoes. De straten

Blijde mensen in de Molenstraat op 25 september 1944. Boven met petje de heer van Eijsden. Frits Benders staat lachend naast het meisje met de lange haren vooraan op de foto. (Collectie RHCE, foto: Atelier Prinses)

vulden zich met jubelende mensen. Vanaf de plek waar eerder de kiosk had gestaan, klonk een trompet die met volle overgave de eerste strofe van het Wilhelmus inzette, wat resulteerde in een spontane volkszang. Jan de Belleman wenste met luide stem alle Helmonders proficiat met de bevrijding. Het liefdesgesticht op de Markt was met rood-wit-blauw en oranje versierd. De Markt stond vol met tanks, jeeps, commando- en gevechtswagens. De soldaten werden getrakteerd op voedsel, koffie en bier. Alles wat rijdend een zitplaats bood werd bezet door de jeugd. Ze mochten zelfs op de kanonnen zitten en zwaaiden geestdriftig met vlaggetjes toen de Tommy's de stad verlieten.

Op 26 september keerde burgemeester Moons, na negen maanden ballingschap, terug in Helmond. De Duitsers hadden hem in 1943 op non-actief gesteld. Zijn ambt was overgenomen geweest door Harmen Adriaan Maas, een trawant van de gehate Nationaal-Socialistische

Beweging. Moons sprak zijn vreugde uit over het feit dat hij, vrij van dictatuur, weer in Helmond mocht zijn. Hij spoorde de bevolking aan dankbaar te zijn jegens de Almachtige die Helmond spaarde. Samen met de burgerij spande hij zich in voor de opbouw van de stad.

Bronnen:

- TracesOfWar.nl, Helmond uit de oorlogsjaren.
- Helmond rond de oorlogsjaren 1940-1945.

Maurits Hertzberger verzetsheld in Stiphout

door Jolanda Bakker

Tijdens de Tweede Wereldoorlog woont Maurits Hertzberger met zijn katholieke vrouw Jet van Dijk in Stiphout en zit tot over zijn oren in het verzet. In 1943 moet hij noodgedwongen onderduiken. Zijn vrouw blijft achter met twee jonge kinderen en een Joods onderduikertje van vier jaar.

Maurits Hertzberger wordt geboren in Eindhoven op 6 augustus 1907 als zesde kind van textielkoopman Nathan Hertzberger (1869) en zijn vrouw Carolien van Boelen (1874). Zij wonen aan de Kruisstraat in Eindhoven en hebben een manufacturenhandel. Het gezin Hertzberger-van Boelen heeft zeven kinderen. Simon (1899), Salomon (1901), Sophia (1902), Hertog Napoleon (1904), Rosina (1906) en Antje (1909) en bovengenoemde Maurits (1907). Simon (Sim) en Salomon (Sally) Hertzberger zijn in de jaren twintig verdienstelijke voetballers bij PSV en EVV. Tragische lotgevallen vullen het leven van deze familie. Vader Nathan Hertzberger heeft maagkanker en overlijdt in 1930. Dochter Sophia raakt in 1935 verzeild in een tramongeluk op de Kleine Berg in Eindhoven en overlijdt ter plekke. Simon heeft tbc en overleeft deze ziekte niet.

Op 18 mei 1934 wordt het wettelijke huwelijk gesloten tussen Maurits Hertzberger en de Helmondse Henriëtte Allegonda Johanna (Jet) van Dijk. Zij gaan in Stiphout wonen aan de Helmondseweg 179d, in de volksmond de 'Dorpsstraat' genoemd. Op 5 juli 1934 komt zoon Nathan Edmundus (Eddy) ter wereld, vernoemd naar beide grootvaders. Dochter Johanna Maria Carolien Sophie (Mieke) dient zich op 29 juli 1938 aan. Officieel zijn de kinderen geboren uit een katholieke moeder niet-Joods. Blijkens de vele advertenties in het Helmonds Dagblad en De Zuidwillemsvaart heeft Maurits Hertzberger een manufacturenhandel aan huis en treedt hij op als vertegenwoordiger voor het textielbedrijf van zijn moeder. Vanwege zijn vele contacten kent hij veel adressen in de Peel en weet hij wie betrouwbaar is.

Na de inval van de Duitsers op 10 mei 1940 worden gemengd gehuwden aanvankelijk met rust gelaten. Moeder Carolien, Rosina, Sally en Antje zijn echter 'Volljuden' en staan op de lijst om gedeporteerd te worden. Herhaaldelijk dringt Maurits er bij zijn moeder en zuster op aan om onder te duiken, maar zij zien het gevaar niet en blijven liever in Eindhoven bij de gemengd gehuwde Hertog in de Bondstraat. Daar worden zij opgepakt en dezelfde dag op de trein naar Westerbork gezet. Sally ontspringt de dans, maar meldt zich vrijwillig. Waarschijnlijk zijn zij allen met het transport van 31 augustus 1942 naar Auschwitz gegaan. Zij keren niet terug. Maurits' jongste zuster Antje duikt echter wel op tijd onder.

Het begrip werkkamp staat gelijk aan vernietigingskamp. Maurits en zijn vrouw Jet zijn zich daarvan terdege bewust. Langzaam rolt Maurits het verzet in. Het huis aan de Dorpsstraat 106 fungeert als doorgangshuis voor Joodse onderduikers,

vooral kinderen, op weg naar onderduikadressen in de Peel. Via een bevriende Stiphoutse politieagent wordt hij op de hoogte gehouden van het reilen en zeilen van de Duitsers. Het georganiseerde verzet komt in Helmond en omgeving pas goed op gang in 1942, vooral omdat de hulpvraag voor Joden, onderduikers en piloten toeneemt. De leidende rol in het georganiseerde verzet in het district Oost-Brabant ligt in de handen van dokter Nelemans (Ome Jan) uit Bakel. Hij heeft in Helmond diverse contactpersonen. Mensen uit de groep Helmond en omliggende plaatsen kennen elkaar veelal niet of alleen via roepnaam of schuilnaam. Ook lopen er draden van de ene verzetsgroep naar de andere. De schuilnaam van Maurits Hertzberger is 'Marinus'.

Maurits Hertzberger is binnen het verzet geen kleine jongen. Hij is bewapend en dat is geen overbodige luxe. De verzetsgroep in de Peel heeft te maken met verraders. Een van hen heeft de moord

Handboogschutterij 'De Voltreffer' uit Stiphout: Maurits Hertzberger zit omcirkeld achter het tafeltje. (foto: particuliere collectie)

op een joodse jongen op zijn geweten. De 16-jarige Erwin Michael Joseph is doodgeslagen in de Vlierdense bossen. Mogelijk zijn er contacten met studentenverenigingen uit Amsterdam of Utrecht geweest. Vier verschillende studentenverzetsgroepen zijn zeer actief in het overbrengen van Joodse kinderen naar het platteland en hebben elk hun eigen netwerk. De blonde kinderen gaan zoveel mogelijk naar Friesland, de donkerharige naar Limburg.

Het is iets makkelijker om voor kinderen onderduikadressen te vinden in Zuidoost-Brabant en Limburg. Velen willen wel een kind in huis nemen, kinderloze echtparen voorop. Kinderen beneden de 16 jaar hebben geen persoonsbewijs nodig, dus een grote hoeveelheid vervalsingswerk is overbodig. De onderduikadressen worden door het verzet voorzien van kleding, geld, voeding en bonkaarten. Dit wordt voornamelijk gefinancierd door giften of door de ouders van de kinderen zelf. De belangrijkste financiële steun komt in de herfst van 1942 van de kant van de katholieke kerk.

In 1943 neemt het gezin Hertzberger de Joodse vierjarige kleuter Lex Kater op in hun gezin. Lex is een van de velen die worden gered van de dood. Vermoedelijk kennen de families Kater en Hertzberger elkaar uit Eindhoven. Lex Kater wordt Alex de Koning en is de benjamin van de familie Hertzberger. Lex Kater heeft over zijn onderduikperiode een kinderboek geschreven 'Het geheim van Adderhorst'. Respectvol schrijft hij over oom Maurits en tante Jet. Lex weet nog dat hij door zijn vader vanuit Eindhoven achter op de fiets

'Jet en de onderduikers'. Jet van Dijk (midden) met Lex Kater, Mieke Hertzberger (l) en Nathan Hertzberger (r). De twee andere dames zijn onderduikers. (foto: particuliere collectie)

naar Stiphout wordt gebracht. Zijn vader is ondergedoken in Nuenen en komt hem af en toe heimelijk op de fiets bezoeken.

Na de oorlog raakt Maurits Hertzberger alles kwijt en moet hij helemaal opnieuw beginnen. Het verleden drukt zwaar op hem. Hij verhuist naar Helmond, maar blijft nog wel actief in het Stiphoutse verenigingsleven. Maurits Hertzberger overlijdt na een bewogen leven op 19 februari 1982 in Stiphout.

Bronnen:

- BN De Stem 24-08-2013: 'Sally liet zijn familie niet in de steek'.
- Eindhovens Dagblad 11-02-2012: 'Van onbezorgd leven naar Auschwitz'.
- Lex Kater: 'Het geheim van Addershorst', Zwolle, 2011.
- Regionaal Historisch Centrum.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmond

ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
BROECKX MAKELAARS
COENEN

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
IL BORGIO HUIS MET DE LUTS

KAPSALON ARNO OBERENDORFF
KUIJPERS BUSINESS PARTNERS B.V.
LAUMÉ MEDIA- PARTNERS

LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT
MAREIN ORGANIZING

METAAL MAKELAAR RUUD GRIJPSTRA
MOSMAN AUTOSCHADE
NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS
PIET ANDRIESEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL
RABOBANK

SMITS + PRICK ACCOUNTANTS EN BELASTINGADVISEURS
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
WIJNHUIS HELMOND

VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG

